

Т. М. Радь

аспірантка кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики
Київського університету
інтелектуальної власності та права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-5777-3109

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 236 КК УКРАЇНИ

Питання, що відносяться до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК України (далі ст. 236 КК) важливі, особливо в даний час як для теорії кримінального права, так і для існуючої практики. Проте на фоні помітних успіхів у з'ясуванні теоретичних і методологічних питань такого елемента складу кримінального правопорушення як суб'єкт діяння порушення правил екологічної безпеки, ця проблема не знайшла свого належного дослідження. У роботі з'ясовуються загальні теоретичні та методологічні проблеми суб'єкта кримінального правопорушення.

Авторка досліджує проблему класифікації суб'єкта, існуючі точки зору на це важливе теоретичне, а отже і практичне питання. У статті пропонується власна позиція щодо класифікації суб'єкта кримінального правопорушення. З цією метою використовуються довідникові джерела для з'ясування понять «приватна особа» та «неслужбова особа» і пропонується їх визначення як суб'єктів кримінального правопорушення, в тому числі і передбачених ст. 236 КК. Крім того, для з'ясування цих суб'єктів використовуються категорії логіки стосовно повноти понять. Авторка розглядає існуючі погляди стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК, критично відноситься до них, указуючи на їх неповноту та пропонує своє вирішення цього питання. З цією метою звертається до чинних національних і міжнародних правових актів. На підставі дослідження пропонує визначення суб'єкта кримінального правопорушення порушення правил екологічної безпеки.

Метою статті є дослідження суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК з врахуванням сучасних реалій на теренах України, а також формулювання на підставі дослідження поняття суб'єкта кримінального правопорушення порушення правил екологічної безпеки.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що авторка пропонує загальні теоретичні підходи, які стосуються суб'єкта кримінального правопорушення. Піддає критичному аналізу існуючі погляди в юридичній літературі щодо класифікації суб'єктів кримінальних правопорушень і вперше їх використовує для формулювання визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК. При цьому використовує для предмета свого дослідження оновлене законодавство про кримінальну відповідальність та міжнародно-правові акти.

Ключові слова: суб'єкт кримінального правопорушення, порушення правил екологічної безпеки, приватна особа, неслужбова особа, спеціальний суб'єкт.

Постановка проблеми. Питання, що відносяться до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК України (далі ст. 236 КК) важливі, особливо в даний час як для теорії кримінального права, так і для правозастосовної практики. Проте на фоні помітних успіхів у з'ясуванні теоретичних і методологічних питань такого елемента складу криміналь-

ного правопорушення як суб'єкт діяння порушення правил екологічної безпеки, ця проблема не знайшла свого належного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК України на фрагментарному рівні займалися такі вчені, як: В.І. Антипов, С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров,

Л.Б. Ільковець, В.М. Комарницький, М.Й. Коржанський, О.В. Кришевич, В.К. Матвійчук, І.О. Харь, В.С. Плугатир, В.Я. Тацій та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Формулювання цілі статті. Цілі дослідження цієї статті можна визначити як такі:

– дослідити суб'єкт кримінального правопорушення порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України);

– провести критичний аналіз існуючих поглядів на суб'єкт кримінального правопорушення порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК України).

Викладення основного матеріалу. Проблема суб'єктів кримінальних правопорушень (виконавців злочинів) і, зокрема проти навколишнього природного середовища, отримала певну теоретичну розробку в юридичній літературі [1, с. 194-237; 2, с. 1-30; 3, с. 1-304; 4, с. 932-934; 5, с. 128-133; 6, с. 186-204; 7, с.73-104; 8, с.69-98; 9, с. 96-129; 10, с. 92-116; 11, с. 127-145; 12, с. 99-106; 13, с.100-106]. Суб'єктом кримінальне право визнає фізичну, осудну особу, яка досягла до моменту вчинення кримінального правопорушення віку, з якого може настати кримінальна відповідальність. Відсутність будь-якої з цих ознак виключає склад злочинного діяння і застосування покарання [1, с. 194-237]. Ці вимоги стосуються також і складів злочинів проти навколишнього природного середовища.

Слід звернути увагу на те, що проблема суб'єкта злочину (у нашому випадку суб'єкта кримінального правопорушення) достатньо тривалий проміжок часу була і зараз є дискусійною у теорії кримінального права. Слід сприйняти позицію законодавця, що «суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність» (ч.1 ст. 18 КК) [14]. Має сенс думка, яка відображена в юридичній літературі, що «суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, яка досягла певного віку» [4, с. 932]. Не викликає заперечення твердження, що «особа фізична: зі стст. 6-8 КК впливає, що кримінальній відповідальності підлягають громадяни України, іноземці, особи без громадянства, тобто фізичні особи. Юридичні особи (підприємства, установи, організації; ін.) не можуть бути суб'єктами злочину» [4, с. 932]. На переко-

нання професора В.Я. Тація є наступна думка, що «з приводу можливого визнання юридичних осіб суб'єктами злочину в юридичній літературі останнім часом йде активна дискусія» [4, с. 932]. Крім того, В.Я. Тацій переконаний, що «переважна більшість фахівців у галузі кримінального права, спираючись на вітчизняну правову традицію, рішуче заперечують проти встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, оскільки це неминуче призведе до деструкції основних засад кримінального права (зокрема, щодо осудності, вини, принципу особистої винної відповідальності) і потребуватиме докорінних змін усій кримінально-правовій системі України» [4, с. 932-933]. Історико-правовий аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу кримінального правопорушення (суб'єкта кримінального правопорушення) все-таки дає підстави стверджувати, що вітчизняний КК завжди визнавав суб'єктом кримінального правопорушення виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014р., коли вже й до юридичної особи можна застосовувати заходи кримінально-правового характеру за деякі кримінальні правопорушення [15,с.14]. Проте це надто важлива наукова проблема потребує окремого наукового дослідження, оскільки належної відповіді стосовно юридичної особи та її відповідальності ще не отримано.

У ч. 2 ст. 18 КК сформульовано наступне визначення спеціального суб'єкта: «спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [14]. Також згідно ч. 3 ст. 18 КК «службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальними повноваженнями здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом управління із спеціальним статусом повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, організації, судом або законом [14]. Крім того, відповідно до ч. 4 ст.18 КК «Службовими особами також визнаються посадові особи інозем-

них держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [14].

Слід сприйняти думку В.Я. Тація, що «відповідно до ч. 1 ст. 18 та ч.1 ст. 19 КК осудність є обов'язковою ознакою суб'єкта злочину. Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Здатність людини під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактично об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно-небезпечних наслідків) та їх соціальну значущість. Така спроможність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками, бо свідомість і воля завжди взаємопов'язані і тільки у своїй сукупності визначають характер поведінки в конкретній життєвій ситуації» [4, с.933]. Не викликає сумнівів думка, яка має місце в юридичній літературі, що «відповідно до ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років. Натомість особи, які досягли 14 років до моменту вчинення злочину, притягуються до кримінальної відповідальності за вичерпний перелік злочинів, який передбачений ч.2 ст. 22 КК...» [16, С.76].

Усе викладене вище дає нам змогу стверджувати, що відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального – ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до такої особи відповідного покарання. Ці вимоги стосуються також і кримінальних правопорушень, передбачених ст. 236 КК.

Належне вирішення проблеми суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого

ст. 236 КК, стає неможливим без осмислення теоретичних і методологічних проблем дослідження суб'єкта цього кримінального правопорушення та дискусійних питань вчення про суб'єкт кримінального правопорушення. Важливо погодитися з твердженням, яке має місце в існуючих працях, що «термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання» [17, с. 365-367]. Натомість у вузькому розумінні цього слова «під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів загальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики» [18, с. 13-14]. У контексті з означеного вище, можна стверджувати, що формування низки методологічних основ учення про суб'єкт кримінального правопорушення відносяться до теорії і кримінально-правових поглядів І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха, І.Г. Фіхте, які мали значний вплив на розвиток правової думки в Україні. Слід погодитися з думкою Т.М. Приходько, що «необхідні передумови для переходу від метафізичного матеріалу до діалектичного були підготовлені вченням Канта і Гегеля» [19, с. 105]. На переконання цієї науковиці «особливої уваги заслуговують дослідження теоретичних поглядів Канта і позицій його філософського розуміння злочину і особи, яка його вчинила» [19, с. 105]. За концепцією суб'єкта І. Канта зазначається, що «уявлення про свободу волі, яка є повністю незалежною від розуміння чуттєвого світу... є основою кримінально-правових поглядів... будь-яке умисне порушення пов'язано з визнанням його в якості злочину. При цьому суб'єкт злочину як фізична особа, має свободу волі, яка розглядається і оцінюється... як бажання» [20]. Натомість як вірно стверджує Т.М. Приходько, що «злочин на думку Гегеля, є виявом волі окремої особи, злочинець розуміється як не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права, який підлягає покаранню у відповідності до вчиненого злочину» [19, с.106].

Нам уявляється, що поглиблюватися у подальші філософські погляди є дослідженням окремої наукової роботи. Ми лише показали, що проблема суб'єкта надто складна проблема. Тому ми зосередимося на суб'єкті кримінального правопорушення, порушення правил екологічної безпеки (за ст. 236 КК). У той же час ми зупинимося лише на окремих питаннях перед тим, як перейти до дослідження суб'єкта кримінального правопорушення,

передбаченого ст. 236 КК. Зокрема, важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта кримінального правопорушення і, зокрема, досліджуваного нами, є вік кримінальної відповідальності. Деякі складнощі цієї проблеми, на наше переконання, полягають в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, географічними, але й із соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. Так, загальна кримінальна відповідальність за чинним КК настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно. Проте слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що «за деякі злочини, не оговорені в законі, кримінальна відповідальність може наставати з 18 років або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. В цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років» [21, с. 204]. Крім того, стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, зазвичай існує проблема і його класифікації. Одні автори заявляють, що такими можуть бути як приватні, так і службові особи. Інші запевняють, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи. Крім того, існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи. Також в теорії кримінального права суб'єкти кримінальних правопорушень також класифікуються на загальні і спеціальні суб'єкти.

Становище, що склалося, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта кримінального правопорушення і, зокрема, передбаченого ст. 236 КК. Скористаємося з цією метою термінологією, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Зокрема В.Я. Тацій та ін. при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення, що стосується конкретних діянь, використовують термін «приватна особа» [22, с. 135]. Ми приєднуємося до позицій, яка має місце в юридичній літературі, що «поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати» [21, с. 70]. Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови» слово «приватний» означає «який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий//...

Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який немає офіційного значення... виконується поза державною службою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державної служби...» [23, с. 926]. З існуючого тлумачення терміна «приватний» у названому словнику, неможливо визначити ознаки приватної особи. Для цього необхідно скористатися приписами, наведеними в чинному законодавстві про кримінальну відповідальність (ст. 364 КК), як це роблять автори у своїх працях, а саме: «ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що наводяться в юридичній літературі. Порівнюючи вказані ознаки й правові наслідки, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміну «приватна», наведених у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта кримінального правопорушення» [21, с. 194-200]. Крім того, важливо погодитися з думкою, що «визначення й обґрунтування ознак суб'єкта злочину необхідно проводити через діяльність і функції суб'єкта» [24, с. 70-71]. Натомість стосовно службових осіб, які дають вказівку на вчинення кримінального правопорушення або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно зі ст. 364 КК відноситься «до здійснення постійно чи тимчасово, чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи уповноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо» [25, с.79]. Суть однієї функції «виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [26, с.491-495]. Натомість друга охоплює «коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін.» [26, ст. 495]. Важливо погодитися з твердженням,

що «у частини суб'єктів, функції та статус службової особи відсутні, а тому неможливо дати всебічний об'єктивне визначення суб'єкта кримінального правопорушення (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину» [27, с.80]. У цьому контексті слід поводитися з думкою, такими є: «1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність юридичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно відомчими актами» [27, с. 62-71].

Ми сприймаємо думку, яка є в юридичній літературі, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин)» [27, с.63].

Не сприйнятливою є позиція, коли йдеться про «використання терміну «громадянин» в поєднанні зі службовими особами, як складових суб'єкта злочину, оскільки таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину приводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересіченню, перетину» [21, с. 93]. Також поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як справедливо стверджує С.Б. Гавриш «для злочинів проти довкілля дійсно недостатній, бо не відображає соціального і правового статусу суб'єкта» [28, с.484].

Маючи теоретико-методологічні дослідження суб'єкта кримінального правопорушення, перейдемо до з'ясування суб'єкта діяння, передбаченого ст. 236 КК. Дослідження суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК почнемо з існуючих поглядів на цей суб'єкт, який в існуючих публікаціях є дискусійним: 1) О.О. Дудоров та В.М. Комарницький стверджують, що «суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства щодо порядку проведення державної екологічної експертизи, правил екологічної безпеки.

Така особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається господарською діяль-

ністю як фізична особа – підприємець або у випадку екологічних аварій і катастроф, які склалися з її вини. Відповідно до п. 3 ППВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17 у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії, за наявності підстав, мають кваліфікуватися також за відповідними нормами, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності» [29, с. 360]; 2) В.І. Антипов заявляє, що «суб'єктом цього злочину можуть бути працівники організацій, на яких діючими інструкціями або правилами, відповідними розпорядженнями або у зв'язку з їх службовим становищем покладена відповідальність за додержання порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки. Дії службових осіб, які допустили внаслідок зловживання владою чи службовим становищем або через службову недбалість порушення правил екологічної безпеки, коли при цьому спричинено тяжкі наслідки, охоплюється ст. 236 КК і додаткової кваліфікації за стст. 364 і 367 КК не потребують» [30, с.525]. 3) М.Й. Коржанський переконує, що «відповідальними за порушення правил екологічної безпеки є особи, на яких покладено обов'язки дотримання правил екологічної безпеки і які досягли віку шістнадцяти років» [31, с. 398]; 4) Л.Б. Ільковець запевняє, що «суб'єктом злочинів проти довкілля є здебільшого службові особи, а також працівники підприємств, установ і організацій, на яких покладені певні обов'язки: проведення екологічної експертизи, врахування в роботі висновків екологічної експертизи, визначення екологічних нормативів, у тому числі визначених у дозволах на використання природних ресурсів та забруднення довкілля.

У випадках, передбачених коментованою статтею, фізична особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається підприємницькою діяльністю без реєстрації юридичної особи, або у випадках екологічних аварій і катастроф, які сталися з її вини. Наприклад, якщо з вини громадянина С., який придбав приміщення заводу і розпочав діяльність, сталося так, що відходи попереднього виробництва забруднили підземні води і це призвело до загибелі і захворювання людей, то такий громадянин має бути притягнутий до кримінальної відповідальності» [32, с. 412]. Крім того, ця ж науковиця в доповненнях зазначає, що «суб'єктом злочину проти довкілля є фізична осудна особа, яка досягла

16-річного віку. А у випадках умисного знищення чи пошкодження природних ресурсів, що перебувають у чужій власності, якщо це не привело до наслідків, передбачених статтями розділом VIII чинного Кодексу «Злочини проти довкілля», відповідальність згідно зі ст. 194 , 347 , 352 , 378 настає з 14 років» [32, с. 412]; 5) С.Б. Гавриш стверджує, що суб'єктом цього злочину є службова особа, відповідальна за проведення екологічної експертизи, а так само за порушення вказаних правил проектування, будівництва, експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів» [33, с.267]; 6) О.В. Кришевич, В.С. Плугатир дотримуються думки, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний, а саме особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства щодо порядку проведення державної екологічної експертизи, правил екологічної безпеки. Така особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається господарською діяльністю як фізична особа – підприємець або у випадках екологічних аварій і катастроф, які склалася з її вини. Відповідно до п. 3 ППВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17 у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії, за наявності підстав, мають кваліфікуватися також за відповідними нормами, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності» [34, с. 543].

Перш за все, при аналізі поглядів авторів на суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК необхідно виділити позитивні положення. Так ,О.О. Дудоров і В.М. Комарницький правильно зазначають, що «суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства з правил екологічної безпеки. Це може бути особа, яка займається господарською діяльністю як фізична особа – підприємець або у випадках екологічних аварій і катастроф, які сталися з її вини і службові особи [див. п.3 ППВСУ від 10.12.2004 р № 17] [29, с. 360]. Не викликає заперечення позиція М.Й. Коржанського, що «відповідальні за порушення правил екологічної безпеки є особи, на яких покладено обов'язок дотримання правил екологічної безпеки і які досягли віку 16 років» [31, с. 398]. Слід погодитися з думкою Л.Б. Ільковець, що «суб'єктом злочину проти довкілля є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку»

[32, с. 412]. Подібної позиції стосовно суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК, дотримуються О.В. Кришевич, В.С. Плугатир О.О. Дудоров, В.М. Комарницький [34, с. 543; 29, с. 360]. Натомість до дискусійних (негативних) положень стосовно суб'єкта кримінального правопорушення слід віднести наступне в поглядах авторів: 1) О.О. Дудоров, та В.М. Комарницький, В.І. Антипов, Л.Б. Ільковець, С.Б. Гавриш послуговуюся застарілою редакцією ст. 236 КК. Частково це стосується О.В. Кришевич та В.С. Плугатиря, коли вони ведуть мову про державну екологічну експертизу [34, с. 543].

На наше переконання, для того щоб належним чином визначитися з суб'єктом кримінального правопорушення потрібно розуміти, що в ст. 236 КК йдеться про такі діяння як: «1) порушення порядку здійснення оцінки впливу на довкілля; 2) порушення правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило...» і далі за текстом. Тому для першої форми кримінального правопорушення з метою з'ясування суб'єкта цього діяння необхідно звернутися до Закону України від 23.05.2017р. № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля» [35]. Виходячи з приписів ч. 3 ст. 2 цього Закону «суб'єктами оцінки впливу на довкілля є суб'єкти господарювання, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які є замовниками планової діяльності і для цілей цього Закону прирівнюються до суб'єктів господарювання (далі суб'єкт господарювання)...» [35]. За п. 3 ч. 1 ст. 1 цього Закону, планова діяльність – планова господарська діяльність, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, перепрофілювання, ліквідацію...об'єктів, інше втручання в природне середовище...» [35]. Отже, суб'єкти господарювання, які порушують порядок здійснення оцінки впливу на довкілля в супереч положенням ст. 2 цього Закону, а також стосовно сфери застосування оцінки впливу на довкілля (за ст. 3 цього Закону) своїми діяннями, що призвели до наслідків, передбачених в диспозиції ст. 236 КК, підлягають кримінальній відповідальності. Тобто, тут суб'єкт – спеціальний, це може бути як фізична особа – підприємець або службова особа суб'єкта господарювання.

Стосовно такої форми прояву цього ж кримінального правопорушення, то це – порушення

правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів. Таким чином, суб'єктами кримінального правопорушення можуть бути суб'єкти господарювання, при діяннях яких порушуються правила екологічної безпеки, які призводять до наслідків зазначених у ст. 236 КК.

Висновки. Таким чином суб'єктом цього злочину можуть бути лише особи, на яких покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства – це службові особи підприємств, установ, і організацій, які відповідають за діяння, передбачені в цій статті і порушують правила екологічної безпеки, що сформульовані в чинному екологічному законодавстві, яке стосується цієї сфери.

Список використаної літератури:

1. Матвійчук В.К. Суб'єктивні ознаки складів злочину проти навколишнього природного середовища. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. К. : Національна академія управління, 2011. с.194-237.
2. Розенко В.І., Матвійчук В.К. Суб'єкт злочину. Лекція. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 2004. 36 с.
3. Светлов О.Я. Відповідальність за службові злочини. Київ : Наукова думка, 1978. 304 с.
4. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17. Кримінальне право / редкол: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук. України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАМ України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 932-934.
5. Харь І.О. Суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди : зарубіжний досвід. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : юридичні науки. 2023. № 3 Том 34 (73). С. 128-133. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.22> URL : <http://surl.li/ollwc>
6. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Юридична Наука*. № 1. 2018. С. 186-204. URL : <http://surl.li/elimz>
7. Харь І.О. Суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених статтями 211 – 212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231-232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України. *Юридична Наука*. № 11. 2016. С. 73-104. URL : <http://surl.li/elith>
8. Харь І.О. Теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти власності. *Юридична Наука*. № 9. 2016. С. 69-98. URL : <http://surl.li/eliul>
9. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. *Юридична Наука*. № 8. 2016. С. 96-129. URL : <http://surl.li/eliul>
10. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти волі, честі та гідності особи за КК України. *Юридична Наука* № 7 2016. С. 92-116. URL : <http://surl.li/elivd>
11. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочину в сфері охорони навколишнього природного середовища. *Юридична Наука* № 3. 2016. С. 127-145. URL : <http://surl.li/elixo>
12. Харь І.О. Посадова особа: теоретичні та прикладні проблеми. *Юридична наука*. № 8. 2014. С.99-106. URL : <http://surl.li/eliyt>
13. Харь І.О. Необхідна сучасна концепція суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України. *Юридична Наука*. № 3. 2014. С. 100-106. URL : <http://surl.li/elizg>
14. Кримінальний кодекс України: Кодекс, Закон від 05 квітня 2001 р. № 2341- III (в редакції на 16.10.2020 р.) URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra. *Юридична газета*. № 24, 12 травня. 2013. 1.4 – 9.
16. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум: Навч. посібник / І.П. Козаченко, О.М. Костенко, В.К. Матвійчук та ін.; за заг. ред. Матвійчука В.К. К. : КНТ, 2006. 432 с.
17. *Філософія права* / За ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
18. Шем'яков О.П. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : Навч. посібник. Кив: Центр навчальної літератури, 2006. С. 86-95.
19. Приходько Т.М. Суб'єкт злочину : філософсько-правовий аспект. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний стан кримінального законодавства України: шляхи реформування». 1 березня 2018 р. Ірпінь: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. с.105-108.
20. Концепція суб'єкта в філософській системі Канта. URL:<https://studoped.a.ru/3174752.kontseptstva-sub-ekta-v-filosofskoy-sisteme-kanta.html>
21. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія]. Київ: Національна академія управління, 2011. 368 с.
22. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/ [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К. – Х. : 2001. С.130-141.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : «Перун», 2005. 1728 с.

24. Матвійчук В.К. Кримінально-правова боротьба органів внутрішніх справ зі злочинним забрудненням водних об'єктів : Навч. посібник. Київ : НД і РДВ Української академії внутрішніх справ, 1992. 79 с.
25. Попов М.Й., Харитонов С.О. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. Т. 2 : Особлива частина / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. допов. Харків : Право, 2013 / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. С. 782-840.
26. Мельник М.І. Злочини у сфері службової діяльності Кримінальне право України. Особлива частина : Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.] ; за ред. М.І. Мельникова, В.А. Клименка. Київ : 2004. С. 491-513.
27. Матвейчук В.К. Уточнення поняття суб'єкта екологічних злочинів на етапі розвитку нашого суспільства та держави. Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : 1992. С. 62-64.
28. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона природного середовища України. Проблеми теорії і розвитку законодавства. Харків: Основа, 1994. 640 с.
29. Дудоров О.О., Комарницький В.М. Злочини проти довкілля. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. 2-ге вид. К. : «ВД «Дакор», 2013. С. 355-393.
30. Антипов В.І. Коментар до статті 236-246 КК. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. ; за ред. С.С. Яценка. К. : А.С.К., 2002. С. 521-554.
31. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. К. : Атіла, Академія, Ельга-Н., 2001. 656 С.
32. Ільковець Л.Б. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончеренка В.Г. К. : «ФОРУМ», 2001. С. 407-452.
33. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля (§ 1-4). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. переробл. і доп. Х. : Право, 2015. с. 266-278.
34. Кришевич О.В., Плугатир В.С. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченка, В.В. Чернея, 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 539-587
35. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059- VIII. URL : <http://surl.li/hktaz>

Rad T. M. Theoretical and methodological issues of studying the subject of a criminal offence under art. 236 of the criminal code of Ukraine

The issues related to the subject of a criminal offence under Article 236 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – Article 236 of the CC) are important, especially at present, both for the theory of criminal law and for the existing practice. However, against the background of significant progress in clarifying the theoretical and methodological issues of such an element of a criminal offence as the subject of an act of violation of environmental safety rules, this issue has not been properly studied. The article examines the general theoretical and methodological issues of the subject of a criminal offence.

The author examines the problem of classification of the subject, the existing points of view on this important theoretical and, consequently, practical issue. The article offers the author's own position on the classification of the subject of a criminal offence. For this purpose, the author uses reference sources to clarify the concepts of "private person" and "non-official person" and proposes to define them as subjects of a criminal offence, including those under Article 236 of the CC. In addition, to clarify these subjects, the author uses the categories of logic regarding the completeness of concepts. The author examines the existing views on the subject of a criminal offence under Article 236 of the CC, is critical of them, pointing out their incompleteness, and offers her own solution to this issue. For this purpose, the author refers to the current national and international legal acts. Based on the study, the author proposes to define the subject of the criminal offence of violation of environmental safety rules.

The purpose of the article is to study the subject of a criminal offence under Art. 236 of the CC with due regard for the current realities in Ukraine, and also to formulate, based on the study, the concept of the subject of a criminal offence of violation of environmental safety rules.

The scientific novelty of the work is that the author proposes general theoretical approaches relating to the subject of a criminal offence. The author critically analyses the existing views in the legal literature on the classification of subjects of criminal offences and for the first time uses them to formulate the definition of the subject of a criminal offence under Article 236 of the CC. At the same time, the author uses the updated legislation on criminal liability and international legal acts as the subject of his research.

Key words: *subject of a criminal offence, violation of environmental safety rules, private person, non-official person, special subject.*